

УДК 372.881

DOI: 10.24144/2617-3921.2019.17.258-265

Алла Ляшина

*старший викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

orcid.org/0000-0001-9393-7799

м. Ужгород, Україна, +38(066)0993580, allaliashyna@gmail.com

Роль міжкультурної комунікації у фаховій підготовці перекладачів

Анотація. Актуальність статті зумовлена необхідністю нових підходів до фахової підготовки перекладачів у період глобалізації. Мета цієї статті – репрезентувати результати дослідження процесу підготовки перекладачів для галузі міжнародних відносин. Завдання дослідження полягає у визначенні особливостей процесу підготовки перекладачів для галузі міжнародних відносин. Матеріалом дослідження слугував полікультурний підхід до вивчення англійської мови як один із сучасних методів підготовки перекладачів. Методика дослідження полягає в комплексному застосуванні різних методів: гіпотетичного, статистичного та методу моделювання. У запропонованій статті розглядається необхідність сучасного підходу до полікультурної освіти студентів у процесі вивчення іноземних мов. У результаті дослідження виявилось, що формування у перекладача крос-культурної компетентності є сучасною вимогою щодо ефективного спілкування в полікультурному суспільстві. Проведене дослідження дало змогу виявити, що впровадження діалогу культур мовними засобами дає ефективний результат для підготовки перекладачів у полікультурному середовищі.

Ключові слова: полікультурна освіта, полікультурний підхід, міжкультурна компетентність, соціокультурний простір, мовна полікультурна освіта.

Abstract. A. Liashyna. Intercultural Communication and Professional Training of Translators.

The article deals with the multicultural approach to studying foreign languages as one of modern methods of teaching foreign languages. It has been

found out that teaching a foreign language and foreign culture in terms of multiculturalism develops students' ability to communicate, to co-exist with people of different ethnic groups which gives students an opportunity to comprehend the values of global civilization. The article examines the conditions and ways of forming intercultural competence of a student as an integral personality. Nowadays tolerance is of great importance for all people. In a democratic society respect, protection of human rights and freedoms play an important role. Thus, there is a need for multicultural education of youth, that means knowledge of national culture and tolerance of other cultures, mastering the system of communication skills. Special attention must be paid to youth's understanding and interaction in terms of multiculturalism.

Keywords: multicultural education, multicultural approach, intercultural competence, intercultural communication, sociocultural space, language multicultural education.

Вступ. На сучасному етапі глобалізації знання іноземних мов стає життєво необхідним. Переклад у сучасних умовах є засобом двомовної та багатомовної комунікації між людьми у різних галузях їхньої діяльності. Професійний переклад – це складний вид діяльності, який вимагає особливих навичок, глибоких теоретичних знань та спеціальної теоретичної підготовки. Переклад є однією з важливих форм міжкультурних взаємин. Перекладачі виступають посередниками між народами, які спілкуються в найрізноманітніших сферах життя. Окрім посередницької функції, перекладні твори виконують і творчу, продуктивну місію, бо завжди були важливим стимулом розвитку національних мов, літератур, культур.

В. Гумбольдт вважав, що кожна мова утворює навколо народу свого роду сферу, яку треба залишити, щоб прийти в сферу іншого народу, тому вивчення чужої мови завжди має бути придбанням нової точки світогляду [3].

Під мовною картиною світу розуміють сукупність знань про світ, які відображені в мові, способи отримання та інтерпретації нових знань. О.С. Кубрякова відзначила, що картина світу – це те, яким собі людина малює світ у своїй уяві, – феномен складніший, ніж мовна картина світу, тобто та частина концептуального світу людини, яка має «прив'язку» до мови [6]. Мовна картина світу – це відбитий засобами мови образ свідомості – реальності. Мовну картину світу прийнято розмежовувати з концептуальною або когнітивною моделями світу, які є основою мовного втілення, словесної концептуалізації сукупності знань людини про світ [7]. Мова є найважливішим способом формування знань людини про світ.

Якщо порівняти ціннісну та мовну картини світу, то в першій рівною мірою присутні загальнолюдський і специфічний компоненти. У мові вона представлена оціночними судженнями, прийнятими відповідно до

національних кодексів і до загальновідомих та прецедентних висловлювань і текстів [5].

В основі будь-якого людського суспільства, як і будь-якої людської культури, лежать цінності, властиві представникам цієї спільноти.

Відомо, що міжкультурна компетентність – це здатність людини взаємодіяти з людьми, що представляють різні культури.

Дослідження в області міжкультурної комунікації дають змогу зробити висновок, що її зміст і результати багато в чому залежать від панівних у будь-якій культурі цінностей, норм поведінки і т.п. Тому людям, які на практиці стикаються з представниками інших культур, дуже важливо враховувати саме ті особливості, які характерні для певного типу культури.

Питання перекладу в контексті теорії та практики міжкультурної комунікації досліджується у численних працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Міжкультурна комунікація характеризується тим, що її учасники у випадках прямого контакту використовують засоби мовного коду з культурно-специфічними смислами, а також стратегії і тактики спілкування, які відрізняються від тих, котрими вони користуються у випадках інтеракції всередині однієї культури [1]. Кожен вид літератури обслуговується певним видом перекладу [8, с.425].

Справедливий обмін та діалог між цивілізаціями, культурами і народами на основі взаємного розуміння та поваги, рівної гідності всіх культур є необхідною умовою для побудови соціальної згуртованості, примирення та миру між народами [16, с. 26]. Тому доцільно розглядати переклад з точки зору культурологічного підходу.

Полікультурність є об'єктом розгляду у працях таких дослідників, як В. Болгаріна, Л. Горбунова, Г.Дмитрієв, В. Ковтун, І. Лощенова, О. Мілютіна, А. Солодка. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники у галузі соціології, культурології, психології, лінгвістики, філософії та освіти проявляють інтерес до різних аспектів міжкультурної компетентності, яку було досліджено, як стверджують Гончарова О.А. та Маслово А.В. [2], у таких напрямках: формування соціокультурної компетентності (О. Бирюк, І. Закір'янова, Д. Іщенко, С. Шукліна та ін.); формування комунікативної компетентності (С. Зенкевич, Л. Мітіна, Ю. Пассов, Л. Романишина, З. Підручна та ін.); формування професійної компетентності (Л. Зеленська, Л. Карпова, Н. Кузьміна, Н. Лобанова, А. Маркова та ін.); формування окремих аспектів професійної іншомовної компетентності (Л. Апатова, В. Баркасі, О. Волченко, Н. Гез, А. Гордеева, В. Калінін, Б. Ліхобабін, С. Ніколаєва, О. Овчарук, О. Пінська, Є. Рослякова, В. Ріверс, В. Редько, В. Кейблз, Ф. Вінгард та ін.); дослідження рівнів готовності до професійної діяльності (А. Алексюк, В. Борисов, К. Дурай-Новакова, А. Капська, В. Рибалка, С. Сисоева та ін.); використання інформаційних технологій у навчальному процесі (Т. Гуменникова, Н. Єлухіна, Л. Карташова, С. Нальотов,

О. Трофимов, та ін.). Серед українських науковців окремі аспекти полікультурної освіти досліджували Р. Агадуллін, І. Бех, О. Грива, О. Гуренко, М. Лещенко, О. Мілютіна, Н. Міропольська, О. Сухомлинська, Н. Якса та ін.

Праці Дж. Холмса сприяли, з одного боку, розмежуванню теоретичного, дескриптивного та прикладного перекладознавства, а з іншого, – їх частковій або повній інтеграції. У 70-80-ті роки теоретики в галузі перекладознавства знову повертаються до ідей Дж. Холмса. Як зазначено в А.Честермана, переклад розглядається з позицій: 1) продукту розумової діяльності людини, 2) процесу виробництва цього продукту та його функціонування [11]. Як стверджує Денисова С.П., пошук теоретичних моделей і підходів привів до культурологічного повороту в перекладознавстві. У зарубіжному перекладознавстві “the cultural branch deals with values, ethics, ideologies, traditions, history, examining the role and influence of translators and interpreters through history, as agents of cultural evolution” [11].

Методологія та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугував полікультурний підхід до вивчення англійської мови. Методика дослідження полягає в комплексному застосуванні різних методів: гіпотетичного, статистичного та методу моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У запропонованій статті розглядається одне з питань, що стосуються особливостей фахової підготовки перекладачів у галузі міжнародних відносин. Новий підхід до підготовки перекладачів для ефективної професійної діяльності у полікультурній комунікації викликаний потребами суспільства щодо наведення мостів порозуміння у спілкуванні між представниками не тільки різних мов, а й різних культур [18, с.32]. Згідно з цією концепцією перекладач має справу з двома культурними планами. З одного боку, в тексті зафіксована «культура в мові», тобто національно специфічна картина світу в чистому вигляді. Вона може бути описана термінами концептуальної лінгвістики, що розглядає когнітивно-семантичні структури людського мислення (концепти, фрейми) в сукупності із засобами їх мовної об'єктивації. З іншого боку, в тексті відображена так звана «культура, описувана мовою», тобто відображення у змісті тексту артефактів культури, культурних реалій. Таким чином, у рамках культурологічної концепції перекладу текст розглядається як складне культурологічне явище, яке характеризується національною специфікою як на рівні когнітивно-семантичної структури, так і на рівні мовної об'єктивації культурних реалій. Беручи до уваги культурологічну складову перекладознавства, слід зазначити, що переклад являє собою не тільки перехід від однієї мови до іншої, а й перехід від однієї культури до іншої. Тобто, переклад – це акт міжкультурної комунікації за участі посередника-перекладача. Окремі аспекти підготовки перекладачів у світовому контексті висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних

науковців: Г. Воронки, Т. Георгієвої, А. Іванової, С. Корсака, Т. Кошманової, І. Марцинківського, А. Гроса т ін..

У процесі навчання майбутній перекладач детально вивчає специфіку іноземної мови. Але в практичній діяльності перекладач знову і знову буде стикатися з окремими випадками, коли набутих знань не вистачить для адекватного перекладу. Тому крім постійного вдосконалення знання іноземної мови необхідно розширювати загальний тезаурус, отримати знання як про шлях етносу в цілому, так і про окремі історичні події. Розширенню світогляду студентів шляхом ознайомлення з географічними, історичними, політичними, етнічними, соціальними, культурними, мовними особливостями країн сприяє регулярний перегляд художніх та документальних фільмів в оригіналі, читання художньої літератури та іноземної періодики, живе спілкування з носіями мови. Лише за наявності розвиненої культурологічної компетенції переклад буде процесом створення тексту, тотожного оригіналу в комунікативному, інформативному і культурному аспектах. Для перекладача надзвичайно важливо подолати не тільки мовний, а й культурний бар'єр. Як пише С.Г. Тер-Минасова, культурний бар'єр набагато небезпечніший і неприємніший мовного. Він ніби зроблений з абсолютно прозорого скла і не відчутний до тих пір, поки не розіб'єш собі лоба об цю невидиму перешкоду. Небезпечний він ще й тим, що культурні помилки зазвичай сприймаються набагато болючіше, ніж помилки мовні. Усі ми знаємо, з якою добродушністю зазвичай сприймаються помилки в іноземних мовах його носіями. Культурні ж помилки, як правило, не прощаються так легко і справляють негативне враження [11, с.20]. Тому важливим є розвиток міжкультурної комунікації та здатності розуміння культурних відмінностей, поповнення словникового запасу студентів культурно забарвленою тематичною лексикою. При перекладі текст вбудовується в нову парадигму і тому не тільки впливає на реципієнта, але й піддається впливу іншої культури [10, с.5-18]. При перекладі вихідний текст трансформується не тільки в іншомовну систему, але і в систему іншої культури. Перекладачеві необхідно зорієнтуватися в чужій культурі і переформувати чужу культуру в термінах свого лінгвокультурного досвіду [1, с.14-38].

На думку чеських лінгвістів В. Матезіуса та В. Прохазки, переклад – це не лише заміна мови. Але й функціональна заміна елементів культури. Така заміна не може бути повною, оскільки вимогу ‘переклад повинен читатися, як оригінал’ навряд чи можна виконати, оскільки вона припускає повну адаптацію тексту відносно норм іншої культури [12, с.42]. Саме міжкультурні відмінності – це одна з найважливіших причин невдач у міжкультурній комунікації [1]. Національно-маркована лексика: власні назви, слова-символи, реалії, конотативні слова, фонова лексика, фразеологізми, каламбури, метафори, – створює лінгвокультурні бар'єри при перекладі, але не вважається неперекладною. Як стверджує В.Д. Радчук, перекладність є

ключовим поняттям у теорії перекладу, бо хто ж тоді буде братися за переклад, коли наперед відомо, що нічого перекласти не можна [9, с.152].

Процес глобалізації укріпив позиції англійської мови і вона стала мовою міжнародного спілкування майже у всіх міжнаціональних контактах, мовою міжнародних конференцій і широко використовується в різних сферах на світовому рівні. Більшість документів у світі транслюється саме на англійську мову. Зростаюча роль англійської мови як єдиної мови для міжнародного спілкування помітна в Європейському Союзі: в перекладацькій службі ЄС близько 3/5 документів, надісланих для перекладу, створюються спочатку англійською мовою. Вона стрімко проникає в наукову і технічну лексику інших мов.

Одним із результатів глобалізації спілкування стає вплив англійської мови на інші мови на прагматичному та дискурсивному рівнях, що визнається багатьма лінгвістами [15, с.251]. У полікультурному суспільстві перекладач, який вільно володіє англійською мовою, повинен ще бути обізнаним з комунікативними ознаками багатьох культур. При вивченні іноземної мови студенти повинні отримати можливість ознайомитися з аналогічною інформацією про культурне різноманіття рідної країни за кожним досліджуваним аспектом. Це дасть їм змогу побачити не тільки відмінності, між власною культурою і культурою країни, мова якої вивчається, що сприятиме розширенню соціокультурного простору.

Об'єктом дослідження був процес навчання перекладу на факультеті історії та міжнародних відносин УжНУ. У ході нашого дослідження був проведений експеримент, до якого було залучено 100 студентів 3-4 курсів та 1 курсу магістерської підготовки. Експеримент охоплював усі заняття з англійської мови, теорії та практики перекладу та практикуму перекладу (проводилися 18 годин на тиждень). Студенти вивчали курс лінгвокраїнознавства, у якому велика увага приділялася вивченню комунікативних ознак багатьох культур: англомовних та країн регіону. Особливого значення надавалося стимулюванню активного обговорення сприйнятої інформації, формуванню навичок письма з метою підвищення ефективності письмової комунікації, ознайомлення студентів з неологізмами, мовними кліше, фразеологізмами, які домінують у сучасній англійській мові, удосконаленню навичок презентацій з метою формування у студентів лінгвокраїнознавчої та мовленнєвої компетенції, необхідної для майбутньої практичної діяльності перекладача. З цією метою формувалася комплекс завдань для всебічного поповнення знань та розвитку вмінь студентів, а саме: вправи на розуміння та аналіз прочитаного, що сприяють удосконаленню навичок усного та писемного мовлення; вправи на засвоєння нової лексики, на переклад. Цей блок вправ формує навички перекладацького вибору.

Висновки з дослідження. У процесі дослідження ми з'ясували, що впровадження діалогу культур мовними засобами дає ефективний результат для підготовки перекладачів у полікультурному середовищі. Слід зазначити,

що міжкультурна компетенція є результатом розвитку особистості студента в процесі навчання і являє собою сукупність спеціальних знань національно-культурних особливостей та реалій країни, мова якої вивчається, та низку міжкультурних умінь, що сприятимуть адаптації особистості в професійному полікультурному просторі. Отже, формування у перекладача кроскультурної компетенції є сучасною вимогою щодо ефективного спілкування в полікультурному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. *Основи комунікативної лінгвістики*: Підручник. К.: Видавничий центр "Академія", 2004. 344с.
2. Гончарова О, Маслова В. Формування міжкультурної компетентності студентів немовних спеціальностей в процесі навчання іноземної мови// *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка* 4 (2010). С. 10-14.
3. Гумбольдт Вільгельм, фон. *Про відмінності організмів людської мови і про вплив цієї відмінності на розумовий розвиток людського роду*. СПб.: Наука, 1959.
4. Денисова С. Стан та перспективи перекладознавчих досліджень// *Вісник КНЛУ. Серія Філологія. Том 17* 1(2014). С. 54-60.
5. Карасик В. Доминанти в языкe. Культурные концепты. *Сб. научн. тр.* 4 (1966). С. 3-16.
6. Кубрякова Е. Начальные этапы становления когнитивизма// *Вопросы языкознания* 4 (1994). С. 34-47.
7. Манакін В. Сопоставительная лексикология. Київ: Знання, 2004. 326 с.
8. Порхомовський В. Літературний язык и міжкультурные контакти. *Лінгвістика на исходе ХХ века: Итоги и перспективы*. Т.2. М., 1995.
9. Радчук В. Теорія і практика перекладу. *Художня адекватність перекладу*. К.: Вища школа, 1979. С.118-122.
10. Сорокин Ю. Культура и ее этнопсихолінгвістическая ценность. *Сорокин, Юрий, Ирина Марковина. Этнопсихолінгвістика*. М.: Наука, 1988. 168с.
11. Тер-Минасова С. *Язык и міжкультурная коммуникация*. М.: Слово, 2000. 146с.
12. Швейцер А. Перевод в контексте культурной традиции// *Літературний язык и культурная традиция*. М., 1994.
13. Bührig, Kristin, Juliane House, and Daniel ten Thije Jan. *Translational Action and Intercultural Communication*. St. Jerome Publishing, 2009.
14. Chesterman A. The Name and Nature of Translator Studies [Online] Chesterman Andrew. Access Mode: http://download2.hermes.asb.dk/archive/download/hermes-42-2-chesterman_net.pdf. Web.

15. Holmes James. The name and Nature of Translation Studies. *Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi, 1972.
16. House Julian. Communicative Styles in English and German. *European Journal of English Studies*. Vol. 10. (2006) 249-267.
17. Lusting Myron, Joene Koester. *Intercultural competence. Interpersonal communication across cultures*. Longman, 1999.
18. Pym Anthony. *On Translator Ethics. Principles for mediation between cultures*. Benjamins Translation Library, 2012.